

פרשת בהר- היובל והשמיטה

היובל - נראה שאין כל בעיה למכור את הארץ לגוי, שהרי האדם שובת גם אם הגוי עובד את האדמה. בשנת השמיטה - לעומת זאת - עשויה להיות בעיה עם מכירת הקרקע לגוי, שכן גם כאשר הגוי עובד את האדמה, היא איננה שובתת.

החלוקה בין קדושת האדם לקדושת הקרקע מודגשת גם בהמשך הפרשה: התורה מפרטת את דיני מכירת הקרקע וגאולתה, ואחר כך את דיני מכירת האדם וגאולתו. עצם השימוש במילה "גאולה" ביחס לקרקע מצביע על התייחסות לקרקע כאל גוף עצמאי, שאפשר לגאול אותו. התורה אינה מתייחסת לקרקע רק בהקשר לאדם היושב בה: "ובכל ארץ אחזתכם - גאולה תתנו לארץ".

השקפה זו ביחס לארץ היא נחלת כל התורה כולה. הברכות בפרשת בחוקותי מחולקות בצורה בולטת לשני סוגי ברכות: הן פותחות בברכות המתייחסות לארץ, ומסתיימות בברכות המתייחסות לאדם³. התורה אף קובעת שאם עם ישראל יחטא - הארץ תקיא אותו כאשר קאה את הגוי אשר לפניו (ויקרא י"ח, כח). בדומה לכך, בזמן הגלות הארץ שובתת את השמיטות שלא שבתה כאשר ישראל ישבו בה (ויקרא כ"ו, לד-לה). אנו רואים בצורה ברורה שיש לארץ סגולה מיוחדת, שאינה תלויה דווקא בעם היושב עליה. במובן מסויים, המצב הוא הפוך: אם העם לא מתאים לארץ - הארץ מקיאה אותו. הנימוק לכך מובא בתורה בלשון חריפה:

"והארץ לא תמכר לצממת כי לי הארץ, כי גרים

(ויקרא כ"ה, כג)

ותושבים אתם עמדי".

הארץ שייכת לקב"ה, ועם ישראל אינו אלא גר בארצו של ה'.

להתייחסות הכפולה - לאדם ולארץ - יש גם משמעויות הלכתיות. לפני כמה פרשיות למדנו שיש צרעת הפוגעת באדם וצרעת הפוגעת בקרקע (בבתיים), ואופן ההיטהרות משתי הצרעות הללו כמעט זהה. אף בפרשתנו: כפי שראינו, איסורי השמיטה מתייחסים לארץ, ואילו איסורי היובל מתייחסים לאדם. ובכל זאת - דיני השמיטה והיובל כמעט שווים, ואותם האיסורים החלים על האחד - חלים גם על השני, מזווית ראייה שונה.

ההבדל בין השמיטה ליובל

החלוקה שהצענו בין השמיטה לבין היובל מסבירה את הדינים הנוהגים ביובל ולא בשמיטה: חזרת הקרקעות לבעליהן ושחרור העבדים.

"וספרת לך שבע שבתות שנים, שבע שנים שבע פעמים, והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה... וקדשתם את שנת החמישים שנה, וקראתם דרור בארץ לכל ישביה, יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו".

(ויקרא כ"ה, ח-י)

התורה מציינת את זמנה של שנת היובל בצורה כפולה: בסוף הפסוק נאמר שיש לספור ארבעים ותשע שנים והשנה החמישים היא שנת היובל, ואילו בתחילתו נאמר שיש למנות שבע שבתות שנים, ולציין בשנה שאחריה את שנת היובל. אופן הספירה הראשון הוא הגיוני: כיוון שאנו מונים שנים - השנה החמישים היא שנת היובל. אולם אופן הספירה השני הוא מוזר קמעא: אם אנו סופרים שבע שבתות שנים - הגיוני היה שכל שביעית השנים השמינית תהיה יובל, ולא רק השנה הראשונה של שביעית זו. מדוע עוברת התורה מבסיס ספירה של שביעיות לבסיס ספירה של שנים?

בעיה דומה עולה ביחס לספירת העומר: אנו סופרים שבע שבועות, והיום החמישים הוא חג השבועות. מדוע אין אנו חוגגים את כל השבוע השמיני, או - לכל הפחות - את היום השביעי של השבוע השמיני¹? מדוע אנו סופרים שבע שבועות, ולבסוף חוגגים את היום הראשון דווקא של השבוע השמיני?

האדם והארץ

בחינה שטחית של דיני השמיטה והיובל מעוררת רושם שדיניהם שווים. ואכן, מערכת דינים אחת נוהגת בשתי השנים הללו. אמנם, כפי שנראה להלן, דיני השמיטה והיובל שווים, אך הסיבות של דינים אלו הן שונות.

בפרשת השמיטה, התורה מצווה לשבות כדי שהארץ תשבות: "שבת שבתון יהיה לארץ". כיוון שהארץ שובתת - ממילא אסור לזרוע ולקצור. ביובל - לעומת זאת - המוקד אינו נעוץ בשביתת הקרקע אלא בשביתת האדם: "כי יובל היא, קודש תהיה לכם". כיוון שהאדם מצווה לשבות - ממילא אסור לו לזרוע ולקצור את האדמה². כדי להמחיש את ההבדל שבין שתי השנים הללו, נבחן את אפשרות מכירת הארץ לגוי למשך שנת השמיטה או היובל: בשנת

1 אמנם, להלכה חג השבועות הוא במובן מסויים חג שבעה ימים, שהרי אפשר להביא תשלומים לקרבנות החג במשך שבעה ימים.

2 התייחסנו כאן לדיני השמיטה והיובל שבפרשתנו, ולא לדינים שהוזכרו בפרשיות אחרות.

3 חלוקה דומה מופיעה גם בקללות, אך שם הסדר הוא הפוך: הקללות המתייחסות לאדם מופיעות בהתחלה, ואחריהן - הקללות המתייחסות לארץ.

ראיה לשאלתנו. בחג הפסח - המצב הוא בעייתי. ישנם פסוקים שנראה מהם שהיום האחרון הוא החשוב יותר ("ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה" א-להיך לא תעשה מלאכה" (דברים ט"ז, ח); "שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג לה" (שמות י"ג, ו)), אך ישנם פסוקים הקובעים שיש קדושה בשני הימים - ביום הראשון וביום השביעי (בפרשת המועדות שבפרשת פנחס (במדבר כ"ח, טז-כה), ובפרשת בא (שמות י"ב, טז)).⁸

מהו מקור ההבדל שבין ההתייחסות לחג הפסח ולחג הסוכות? מסתבר, שהתייחסות זו קשורה לשתי זוויות הראייה שעמדנו עליהן פעמים רבות בעבר. חג הפסח הוא החג המציין את יציאת מצרים, וכפי שראינו בשיעור לשבת הגדול - ניתן להתבונן על יציאת מצרים משתי זוויות ראייה: מזווית הראייה של עם ישראל, שבה היום הראשון של החג הוא החשוב יותר, ומזווית הראייה של הקב"ה - שבה דווקא היום השביעי הוא מהותי יותר.

אם ננסה להכליל את דברינו, הרי שכאשר תהליך הספירה קשור לעולם (או לקב"ה שברא את העולם) - היום השביעי הוא המרכזי, ואילו כאשר תהליך הספירה סובב סביב האדם והאנושות - היום הראשון הוא החשוב, וששת הימים האחרים נספחים אליו. הרגלים נקבעים על ידי עם ישראל, ולכן ככלל ברגלים היום הראשון הוא החשוב. ייתכן שהבסיס להבחנה זו מצוי כבר בבריאת העולם. שהרי הקב"ה ברא את העולם בששה ימים ונח ביום השביעי, ואילו האדם נוצר ביום השישי, פגש עם יצירתו את השבת (שהוא היום השלם הראשון), והחל את ספירת הימים מהיום הקדוש ביותר.

מנייני השמיטה והיובל

לאור החלוקה בין המניינים ה'עולמיים' למניינים ה'אנושיים', נוכל ליישב את השאלות שהעלינו בפתחת השיעור. ראינו שהשמיטה מבטאת את קדושת הארץ, ואילו היובל מבטא את קדושת האדם. לכן, ניתן להבין בפשטות שהשמיטה נספרת 'ששה ואחד' - דהיינו, שש שנות עבודה ושנת שמיטה אחריה; ואילו היובל נמנה 'אחד וששה': לאחר שבע שבתות שנים, השנה הראשונה של השביעיה השמינית היא שנה קדושה - שנת היובל, ומניין השנים מתחיל שוב אחריה.⁹

בצורה דומה ניתן להבין את זמנו של חג השבועות. שני קרבנות מעורבים בקביעת זמנו של החג: קרבן העומר, הקרב בתחילת ספירת העומר, וקרבן שתי הלחם, המובא בחג השבועות. קיים הבדל בסיסי בין שני הקרבנות הללו:

⁸ להלכה, ברור שיש מעמד מיוחד ליום הראשון, לפחות ביחס למצות אכילת המצה.

⁹ הסיבה לכך ששנת היובל אינה נמנית במניין שנות השמיטה היא צדדית: הארץ שובתת לאחר שעובדים אותה שבע שנים, ואילו בשנת היובל הארץ אינה נעבדת. אמנם, מצאנו מחלוקת תנאים בנושא זה.

כפי שהצענו לעיל, איסור הזריעה ביובל נובע מקדושת השנה ביחס לאדם. לכן, גאולת הקרקעות ביובל אינה תולדה של קדושת הקרקע אלא תולדה של קדושת האדם. ואכן, הדבר מסתבר. שהרי לארץ אין זה משנה אם יושב עליה בעליה המקוריים או מישהו שקנה מהם את הקרקע. חיוב השבת הקרקעות לבעליהן המקוריים אינו יכול לנבוע מקדושת הארץ, אלא מדינים המתייחסים לאדם בלבד.⁴

נעזוב עתה, לרגע קט, את הדיון בדיני השמיטה והיובל, ונעבור לדון בנושא אחר - שנקשר אותו לענייננו מאוחר יותר: בכל מסגרות הזמנים הכוללות שבעה ימים - מהו היום החשוב יותר, היום הראשון או היום השביעי?

מנייני שבעת ימים

לפני כשבועיים הרחבנו לדון בשאלה אם הלילה קודם ליום או היום קודם ללילה, ותלינו זאת בשתי זוויות ראייה: זווית הראייה של המקדש מול זווית הראייה של ישראל. שאלה דומה ניתן להעלות גם ביחס לשבוע: האם השבת קודמת לששת ימי המעשה, או ששת הימים קודמים לשבת?⁵ מחד, השבת היא היום השביעי של הבריאה, שבת אחרי ששת ימי המעשה. מאידך, שורשה של המילה "שבת" אינו קשור בהכרח למילה "שבע", ויכול גם להיות קשור למילה "שבתון". שהרי התורה מכנה בפרשת אמור מועדים רבים בתואר "שבתון" או "שבת שבתון", למרות שאין ביניהם ובין המספר שבע ולא כלום.⁶ ובכל זאת, בדרך כלל התורה מתייחסת לשבת במפורש בתור היום השביעי, ויש בכך כדי להכריע שששת ימי המעשה קודמים לשבת.

בשבעת ימי הרגלים - ההבחנה היא מסובכת יותר. ודאי שהיום הראשון של חג הסוכות הוא היום החשוב יותר, שהרי הוא לבדו "מקרא קודש". גם היום השמיני - שמיני עצרת - הוא "מקרא קודש", אך דיני חג הסוכות אינם חלים עליו.⁷ חג השבועות, ראש השנה ויום הכיפורים הם חגים הנמשכים יום אחד בלבד, ולפיכך אי אפשר להביא מהם

⁴ אופן הגאולה של בתי ערי חומה שונה מאופן הגאולה של שאר הקרקעות, שכן הם אינם נחשבים לחלק מהארץ (וכך יש להבין את דברי התורה - "ובתי החצרים אשר אין להם חומה סביב - על שדה הארץ יחשב"). לכן הרוצחים גולים לערי המקלט, שכן בערים אלו אין בעיה של "ולארץ לא יכופר בדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו", שהרי הן אינן נחשבות לחלק מהארץ. הבחנה זו באה לידי ביטוי בהלכה הקובעת שכל ערי הלויים יכולות לתפקד כערי מקלט. גם שם יש קשר בין קדושת הארץ וקדושת האדם ולכן הגולה יושב בגלותו עד מות הכהן הגדול.

⁵ שאלה דומה עולה בגמרא (שבת סט: ע"ש היטב) ביחס לאדם ההולך במדבר ולא יודע מתי חלה השבת - האם יתחיל למנות את ימי השבוע מיום ראשון או משבת. למעשה, גמרא זו היא הבסיס לחלק מהדברים שיובאו להלן.

⁶ אמנם, המעין יגלה שהמילה "שבתון" מיוחדת למועדי חודש תשרי - הוא החודש השביעי.

⁷ ניתן היה להוכיח את חשיבותו של היום הראשון של חג הסוכות מכך שרק בו חלה המצווה "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל". אולם ייתכן שאנו מצווים ליטול את ארבעת המינים ביום הראשון לצורך כל שבעת ימי החג, בדומה למצות השבתת החמץ, המתבצעת בפועל ביום הראשון של חג הפסח אך נועדה כדי למנוע מציאות חמץ במשך הפסח כולו.

קרבן העומר מוצג בתורה כקרבן "טבעי", המורכב מחיטים שכמעט לא עברו עיבוד¹⁰. לכן, קרבן זה מתאים לספירת 'שש ואחת'. שתי הלחם, לעומת זאת, מובאים מהלחם - התוצר הסופי, המסמל את מעשי האדם ואת יכולתו לשנות ולשפר את הטבע. לכן, אנו עוברים בחג השבועות לספירה של 'אחת ושש'. במשך כל ימי ספירת העומר אנו סופרים שבע שבתות, והיום הראשון של השביעיה השמינית הוא קדוש.

ואולי, יש להבין כך גם את דברי הגמרא על זמנה של הגאולה:

"אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: אלמלי משמירין ישראל שתי שבתות כהלכתן - מיד נגאלים, שנאמר: "כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי", וכתוב בתריה: "והביאותים אל הר קדשי" וגו'".
(שבת קיח ע"ב)

אם ישמרו ישראל שבת אחת, אחריה את ששת ימי המעשה, ולבסוף שבת נוספת - יזכו להיגאל. כך, ישמרו ישראל על שני פניה של השבת: שבת המקדימה את ימי המעשה מחד, ושבת המגיעה בעקבותיהם מאידך.

*****
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב מאיר שפיגלמן, תשס"ג *
*****
* בית המדרש הוירטואלי שליך ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דואל: office@etzion.org.il *
*****

10 אנו מקשרים בין האמור בעומר לאמור בתחילת ויקרא "אביב קלוי באש גרש כרמל", השוואה זו טוענת הרחבה. שכן להלכה קיים עיבוד בקרבן העומר ועל כך ב"ה במקום אחר.